

М.І. Чмаравà (Магілёў)

ДА ПРАБЛЕМЫ КАНТЭКСТУАЛЬНАГА ВЫВУЧЭННЯ ЛІТАРАТУРЫ

Ад таго часу, як у свядомасць чалавецтва ўвайшоў тэрмін “сусветная літаратура” прайшло няшмат часу, але яго сэнсавае нападуненне стала мяняцца: узнікаюць новыя метады, мяняюцца арыенціры літаратуразнаўства як навукі. У беларускім літаратуразнаўстве наспела неабходнасць удакладніць змест паняцця кантэкстуальнага вывучэння літаратуры, вызначальныя прынцыпы асобных прац і кампаратывістыкі як навукі цалкам. Кантэкстуальнае вывучэнне літаратуры бачыцца новай магчымасцю на шляху вывучэння асобных нацыянальных літаратур (у прыватнасці, беларускай) у суаднесенасці з сусветнай. Гэта адзін з падыходаў параўнальнага вывучэння, адзін з навейшых, які паступова замацаваўся ў метадалогіі побач з рэцэпцыяй, тыпалогіяй, вывучэннем сувязей, кантакталагічным фактарам, сыходжаннямі, ўзаемадзеяннямі. Гэта далёка не ўсе тэрміны, якія магчыма сустрэць у працах кампара-

тыўных, частка з іх амаль сінонімы, іншыя, напрыклад кантэкст, набылі даволі стракатыя адценні (напрыклад, пад вокладкай зборнікаў шматлікіх навуковых канферэнцый пад назвай “Сусветная літаратура ў кантэксце культуры” сабраны самыя розныя тэмы, большасць з якіх не адпавядае назве, а прысвечана асобным гісторыка-літаратурным або тэарэтычным аспектам асобных твораў, асобных аўтараў). Кантэкстуальнае вывучэнне ўзнікла на падставе дасягненняў параўнальнай метадалогіі як працяг і намаганне выйсці на новыя даягледы вывучэння літаратуры сусветнай. Такім чынам, кантэкст магчыма разглядаць як новы падыход і новую метадалогію, якая дазваляе пераасэнсаваць аб’ект вывучэння. Ім з’яўляецца літаратура нацыянальная як частка рэгіянальнай, сусветнай. А асноўнай часткай, з якой складаюцца літаратуры свету, з’яўляецца мастацкі твор, мастацкі тэкст. Тут відавочны адрозненні ад іншых добра вядомых метадаў даследавання літаратуры: культурна-гістарычнага, сацыялагічнага, фармальнага і структурнага, літаратурнай герменэўтыкі, сістэмнага.

Параўнальна-гістарычная, параўнальна-тыпалагічная, супастаўляльная метадалогія застаецца дамінуючай, але калі падпарадкоўваецца кантэкстуальнаму вывучэнню літаратуры, крыху мяняе свой характар. Даследчыку неабходна іншае, універсальнае сталае бачанне аб’екта – літаратуры сусветнай, па-першае, і літаратуры як мастацтва, па-другое. Значэнне слова “кантэкст” сваім паходжаннем падкрэслівае счাপленне, злучэнне, сувязь. Таму у нашым выпадку складаецца парадыгма – ад сувязяў, уплываў, кантактаў, узаемадзеяння – да тыпалогіі і ад яе – да кантэксту (гэтым праблемам у беларускім літаратуразнаўстве прысвечаны шэраг прац Г.Адамовіч, І.Шаблоўскай і інш.). Новыя сувязі ў межах кантэксту – гэта новыя магчымасці выйсці на больш складаны ўзровень даследавання мастацкага тэксту (адрозненне і спецыфічнае, а праз спецыфічнае да агульначалавечага, агульнамастацкага).

Методыка кантэкстуальнага даследавання мастацкага твора развіваецца разам з практыкай, з жыццём. Скіруем увагу на тую галіну, дзе сёння востра адчуваецца неабходнасць шляхоў даследавання літаратуры – гэта сфера нацыянальнай адукацыі Беларусі. Гэта новыя шляхі выкладання мастацкай літаратуры ў школе, ВНУ, новыя падручнікі, дзе свая родная літаратура пададзена як частка сусветнай, што дапамагае лёгка пазбавіцца ад нацыянальнага комплексу “ў нас няма Пушкіна”. Кантэкст, які ўводзіцца ў шырокі прафесійны лексікон выкладчыкаў беларускай літаратуры ў апошнія дзесяцігоддзе, звязаны ў значнай ступені з задачамі новага этапа нацыянальнага адраджэння ва ўмовах незаможнасці. Галоўная з гэтых задач – вывучэнне беларускай літаратуры

не толькі ў сваіх нацыянальных межах, сваіх тэмах і заканамернасцях, а да таго яшчэ і ў кантэксце сусветнай літаратуры. У сувязях і тыпалагічнай блізкасці да літаратур народаў свету: як нашых бліжэйшых славянскіх суседзяў, літаратур Еўропы, так і літаратур іншых кантынентаў. Новае разуменне кантэксту, пашыранае да феномена ўсёй сусветнай літаратуры, прадыхтавана самім часам і ўзроўнем развіцця сучаснага літаратуразнаўства наогул і, у прыватнасці, беларускага. Такі шлях – адзіны для вывучэння нацыянальных літаратур, у чым няцяжка пераканацца на прыкладзе многіх нашых суседзяў. Кантэкстуальны падыход – неабходны этап вывучэння нацыянальнай літаратуры. Ён пераконвае, што аніводная літаратура свету не мае ўсё ў сваёй скарбонцы ад Руставелі да Гамера, Бальзака і Шэкспіра, да Талстога і Дастаеўскага, Кафкі і Міцкевіча. Таму марна шукаць Пушкіна ў беларускай літаратуры, а Дантэ – ў рускай. Кожная галіна культуры, як і кожная нацыя, маюць сваю спецыфіку развіцця, а таму наогул некарэктна весці размовы аб адставанні ці застойнасці культур.

Нашы школьныя і вузаўскія падручнікі мала спрыяюць кантэкстуальнаму вывучэнню твораў сусветнай літаратуры, улічваючы беларускую спецыфіку. Таму на гэтым шляху нам бачыцца шмат пытанняў, якія неабходна вырашыць: ставіць у падручніку побач творы сваёй нацыянальнай літаратуры і літаратуры сусветнай адпаведнай эпохі, метаду, накірунку, эстэтычнай арыентацыі; акцэнтаваць пад час выкладання, інтэрпрэтацыі твораў замежнай літаратуры менавіта тое, што актуальна для беларускай гісторыі і ментальнасці. Акрамя таго неабходна адшукваць супадзенні, падабенствы, адрозненні і спецыфічнае, у якім няцяжка адшукаць агульначалавечае.